

Przedślowie

Już na wstępie niniejszych rozważań należy postawić fundamentalne pytanie, jak podsumować półwieczną obecność dzieł Krzysztofa Zanussiego w krajach niemieckiego obszaru językowego, reżysera zza żelaznej kurtyny, który już w latach siedemdziesiątych zaczął spełniać swe marzenia o pracy na Zachodzie? Chyba tylko w jeden sposób – opisując, podsumowując, analizując i syntetyzując jego dokonania w tym okresie i na tym polu, tak jak uczyniliśmy to w tej pracy, zdając sobie wszakże sprawę, że nawet przy pełnym zaangażowaniu i gruntownej kwerendzie źródłowej tylko w niewielkim stopniu jesteśmy w stanie ukazać czytelnikowi całe spektrum działań reżysera w środowisku niemieckojęzycznym. Mieliśmy świadomość, że podejmujemy się zadania niemal karkołomnego, gdyż podążając za swym bohaterem, musieliśmy przemieszczać się z małych sal teatralnych na spotkania z wielkimi tego świata, zasiadać na widowni Teatru Operowego w Bremie, by za chwilę dokonywać interpretacji i analizy filmów tak metafizycznych jak *Imperatyw* czy *Paradygmat*. Musieliśmy też mierzyć się z filmami kameralnymi, jak *Miłosierdzie płatne z góry*, na dwie aktorki i jedno pomieszczenie, by rychło zająć się filmami w tym zestawieniu niemal epickimi, którymi są *Drogi pośród nocy* czy *Rok spokojnego słońca*, a za chwilę przybliżyć czytelnikowi inscenizacje teatralne tak różnych autorów jak Harold Pinter, Eugène Ionesco, Arthur Miller czy David Hare, z którymi w Niemczech mierzył się Krzysztof Zanussi na deskach teatrów stacjonarnych i objazdowych.

Zapraszamy Państwa w podróż szlakiem wiodącym przez krainę filmów Krzysztofa Zanussiego – jakże dobrze nam wszystkim znaną – szlakiem prowadzącym także i ku nowym lądom: działalności artystycznej reżysera jako twórcy teatralnego. Swoją karierę zawodowo-artystyczną w tej dziedzinie rozwijał bowiem Krzysztof Zanussi równoległe do swej filmowej pasji. Z zebranych informacji wynika, że powszechnie uchodzący za filmowca Krzysztof Zanussi jest w sumie inscenizatorem bez mała pięćdziesięciu przedstawień teatralnych, choć większość premierowych spektakli odbyła się poza polskim obszarem kulturowym. Fakt ten toruje drogę konstatacji, że o ile na rodzimym podwórku uważany jest

Krzysztof Zanussi za reżysera głównie filmowego, o tyle w wymiarze europejskim postrzegany jest jako reżyser tak filmowy, jak i teatralny.

Zakres prac inscenizatorskich reżysera obejmuje bowiem ponad czterdzieści lat zawodowej aktywności. Jego zagraniczny debiut sceniczny w tej formie wyrazu artystycznego przypada na rok 1980, na deskach Schaubühne München, a premiera ta wyznacza początek niełatwej, acz wypełnionej sukcesami drogi twórczej na scenach niemieckich – szlak, którym podążał będzie reżyser od tego momentu przez trzydzieści lat. Oddzielnym, także jeszcze nieprzemierzonym badawczo obszarem jest działalność artysty jako reżysera operowego, który poprzez swoje prace inscenizatorskie nadawał klasycy nowy kształt, tworząc w krajach niemieckiego obszaru językowego tudzież sięgając po utwory autorów z niego się wywodzących.

Obie wspomniane przestrzenie – teatr i opera – stały się dla nas nowym terenem dla naukowej eksploracji. Jako że na ogół w opracowaniach książkowych poświęconych Krzysztofowi Zanussiemu skupiano się na jego twórczości filmowej, dla równowagi i gwoli uzupełnienia tej jakże istotnej luki badawczej zdecydowaliśmy się na osadzenie ugruntowanego portretu Zanussiego-filmowca w nieco innych ramach percepcyjnych.

Udostępniając tę publikację, pragniemy uzmysłowić czytelnikom, jak odbierane były w Niemczech realizowane przez Krzysztofa Zanussiego dzieła filmowe i teatralne, stąd wykorzystanie tak obszernego materiału źródłowego w postaci przywoływanych recenzji, często po raz pierwszy tłumaczonych na język polski na użytek tej pracy. Ponadto staraliśmy się stworzyć ramy interpretacyjne, które zdołałyby pomieścić dzieła tak różne jak filmy dokumentalne, obrazy inspirowane literaturą czy też powstałe wedle oryginalnych scenariuszy Krzysztofa Zanussiego, jak również jego dokonania teatralne, obejmujące kilkanaście sztuk teatralnych i operowych. A ponieważ osiągnięcia w niemieckim obszarze językowym są zaledwie częścią ogromnego dorobku artystycznego Krzysztofa Zanussiego, konieczne było także, w sposób oczywiście skrótowy, a niekiedy jedynie w formie zasygnalizowania, odniesienie się tak do wcześniejszej, jak i późniejszej twórczości reżysera, czyli Zanussiańskiego uniwersum. Oddając tę książkę do rąk czytelników, mamy nadzieję, że mimo ograniczeń wynikających tak z czasu, przestrzeni, jak i życia, praca ta choć w pewnym stopniu poszerzy wiedzę o dziełach realizowanych przez Krzysztofa Zanussiego w krajach niemieckiego obszaru językowego i uzupełni portret artysty totalnego, jak śmiało można go określić, patrząc na jego dokonania w kręgu kultury audiowizualnej i teatralnej. Zapraszamy więc na intelektualne peregrynacje po czasach historycznych i współczesnych, po formach filmowych, telewizyjnych i teatralnych, na spotkania z osobowościami kultury niemieckiej i polskiej, tak w przestrzeni literackiej, filozoficznej, jak i medialnej.

Normą i dobrym zwyczajem publikacji naukowych jest określenie kręgu odbiorców, czyli potencjalnych adresatów. Jako autorzy niniejszej książki postanowiliśmy jednak zrezygnować z tego zabiegu, kierując się także, a właściwie przede wszystkim, głębokim przekonaniem, że nauka ma służyć wszystkim, a nie tylko wybranym. Dlatego, jeśli sami mielibyśmy wskazać jej profil, lokujemy książkę tę raczej w nurcie publicystyczno-popularnonaukowym, osadzonym w kręgu badań interdyscyplinarnych. Ta autorefleksja jest – rzecz jasna – jedynie pewną formą odpowiedzi, nie kluczem do niej samej. Tę pozostawiamy Państwu, głęboko wierząc w ideową oraz semantyczną (za)wartość książki, a nade wszystko w słuszność zamysłu ogłoszenia jej treści drukiem.